

Sockenstämmo-protokoll avslöjar otidigt levne

Idag är kommunfullmäktige den högsta beslutande församlingen i svenska kommuner och ledamöterna väljs genom allmänna val. Ända fram till 1862 fanns den så kallade sockenstämman.

Ordet socken kommer av ett fornordiskt ord, sokn, som betyder sökande. En tolkning är att socken från början avsåg ett geografiskt område med en gemensam kyrka dit invånarna sökte sig. Socken kom sedan att bli ett administrativt begrepp, både kyrkligt och kameralt, under många århundraden.

De första sockenstämmorna hölls troligen redan under medeltiden. Från början fattade stämmorna beslut om underhåll av kyrkan och andra gemensamt ägda byggnader liksom om förvaltningen av tillgångarna. Efterhand kom sockenstämman att svara för mycket av det som kommunerna idag har hand om, till exempel skola och fattigvård.

”Skvaller och vanrykte”

Under större delen av 1600-talet svarade också sockenstämman för den så kallade sockenrättskipningen, vilket betydde att sockenstämman hade rätt att döma ut straff för olika förseelser. År 1684 beslöts dock att en del av dessa i fortsättningen skulle handläggas av världsliga domstolar. Den juridiska gränsdragningen var dock lite oklar. Vid en sockenstämma 1743 förhörs exempelvis Erik Nilssons hustru och hans dotter, i Vibble (Jakobsberg), om ”skvaller och vanrykte” som de spridit om torparen i Hammaren och hans familj. Hustrun och dottern nekade först, men lovade sedan bättring. Till kyrkan fick de böta sex daler kopparmynt och en kanna vin. Det finns också flera exempel på att sockenstämman utredde dödsfall, bland annat då spädbarn dött i sömnen.

Prästen och sexmän

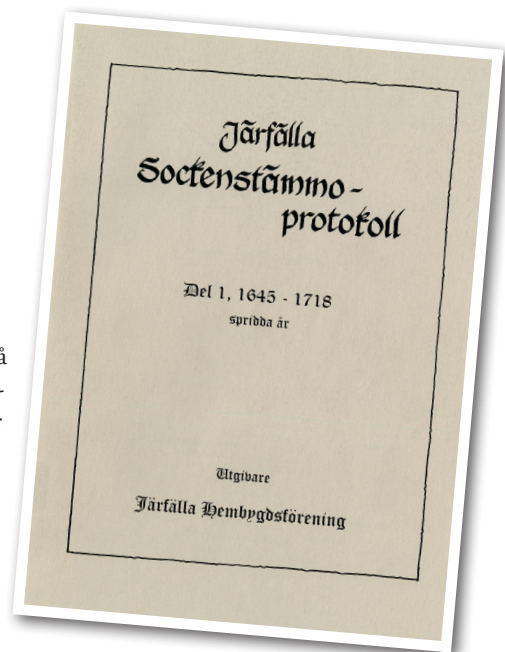
Sockenstämman leddes av prästen, som också var protokollförare. För att verkställa besluten hade han sex förtroendemän, så kallade sexmän, till sin hjälp. Sockenman var benämningen

på den som hade rösträtt på stämman och det var framförallt bönder som ägde eller arrenderade jord och som betalade den årliga räntan (senare mantalsräntan). Det innebar att de flesta av socknens invånare inte hade rösträtt.

Sockenstämmo-protokollen innehåller mycket spännande material för den som är historiskt intresserad, både i stort och smått. De äldsta protokollen är ganska kortfattade, men blir efterhand alltmer omfattande och detaljerade. En stor del upptas av frågor som reparationer eller ombyggnad av kyrkan, prästgården eller andra byggnader i kyrkans ägo. I Järfälla var uppförandet av ett skolhus en ständig fråga under slutet av 1700-talet och första delen av 1800-talet. Överlag kan man säga att sockenmännen ogärna fattade beslut som innebar kostnader för dem själva, istället försökte man få de stora gårdarna eller godsägarna att ta de större utgifterna.

Fängslande livsöden

I de så kallade prästprivilegierna fastslogs 1650 att prästerna hade ansvaret för att ställa de som på olika sätt brutit mot Guds bud inför rätta. På detta finns många exempel i sockenstämmo-protokollen. År 1723 medlade – för att använda ett modernt ord – sockenstämman mellan Anders Andersson i Kalvshälla och hans hustru Karin Persdotter och de båda lovar att lägga missförstånd och trätomål bakom sig. Efter ett halvår får Anders Andersson nya förmaningar av kyrkoherden på grund av sitt ”otidiga leverne och slagsmål samt svordom och Eder mot sin hustru”. Ett år senare är det dags igen. Nu är det Karin Persdotters bror som uppmärksammar sockenstämman på sin svägers ”Gudlösa förfarande”. Kyrkoherden gör då ett besök på Kalvshälla och förhör tjänstefolket som bekräftar missförhållandena. Men eftersom mannen är ångerfull och hustrun är beredd att försonas, samt att kyrkoherden ”visste att de av djävulen ganska illa snärjde voro”, så får

Anders Andersson en sista varning. Kanske hjälpte denna, för paret förekommer inte mer i protokollen.

Delning mellan kyrklig och borgerlig kommun

Sockenstämman existerade fram till 1862, då en ny kommunalförordning trädde i kraft. Socknarna delades då i en kyrklig och en borgerlig kommun, där kyrkorådet svarade för de kyrkliga uppgifterna och kommunalstämman för de världsliga.

Järfälla var ända fram till 1938 en annexförsamling till Spånga. Sockenstämmo-protokollen för Spånga och Järfälla finns utgivna i tryck, genom förtjänstfullt arbete av Spånga Fornminnes- och Hembygds-gille samt Järfälla Hembygdsförening. Hembygdsföreningen har också givit ut Järfälla kommunalstämmo-protokoll 1863 – 1954. Även om språket, speciellt i de äldre protokollen är ålderdomligt, och kanske inte alltid helt lätt att förstå, så behöver läsaren i alla fall inte brottas med prästernas varierade och ibland nästan oläsliga handstilar...

Och det finns som sagt mycket spännande att ta del av, inte minst ett stort antal människöden som passerar förbi på några korta rader. Några av dem ska vi möta i ett senare nummer av Bladet!

INGRID KENNERSTEDT BORNHALL
JÄRFÄLLA KULTUR